

Komt er een fusie tussen Van Dale en de Winkler Prins?

Henk Verkuyl (OTS, Universiteit Utrecht)

Inleiding

Het lijkt me niet verstandig me te mengen in de wat gespannen relatie tussen Wolters-Kluwer–de moeder van Van Dale–en Elsevier-Reed, de vader van de Winkler Prins. Een paar jaar geleden sprong een fusie tussen hen af en werd het ruzie. Nee, het gaat mij om de inhoudelijke vraag die makers van woordenboeken en encyclopedieën zich sinds de komst van Internet moeten stellen: heeft het nog zin om door te gaan met het maken ervan? Anders geformuleerd: hebben conserverende informatiebronnen zoals woordenboeken en encyclopedieën nog wel bestaansrecht, gegeven de nieuwe technologie en moet er niet worden gekeken naar beter daarop aansluitende tussenvormen?

De marxisten probeerden ons te leren dat de echte macht in deze wereld bij het kapitaal ligt. We kunnen ons dus voorstellen dat de grote internationale mediagiganten proberen voor hen nadelige ontwikkelingen op Internet tegen te gaan. Ze zijn niet de enigen: in de *Time* van 19 Augustus las ik dat mediamagnaat Rupert Murdoch een aantal kanalen van zijn net vrijwillig afsluit voor de Chinese kijkers omdat de Chinese machtshebbers anders zijn hele net zullen verbieden. Volgens de auteur van het artikel (Jeff Wise, *The Modem Is No Match for the Sword*) is het niet Internet zelf waarop beperkingen komen, maar zal het gaan om de modem. Overheden kunnen de kabel aan banden leggen en zullen dat ook doen. En uitgevers zullen hun rechten laten gelden ook als dit de elektronische opmars tegenhoudt. U ziet, ik ben een Internet Realist en niet een Internet Utopist. Toch wil ik vandaag de twee besproken tegenkrachten terzijde zetten, zodat we vrijuit kunnen praten over onze wensen op het gebied van informatie over de werkelijkheid en over de taal die we gebruiken om daar over te praten.

Twee steekproeven

Die vrijheid houdt in dat ik mijn fantasie mag laten gaan over nu–althans bij mijn weten–nog niet voorhanden zijnde elektronische snufjes waar komende generaties vrijwel zeker over zullen beschikken. Ik behoor tot een generatie waarvan velen geen aansluiting meer hebben met de meeste knoppen op allerlei handige elektronische apparatuur en die de bediening ervan overlaten aan kinderen en nog beter kleinkinderen. Tot mijn genoegen mocht ik daarom onlangs meemaken dat ik mij in een gesprek met een student enthousiast liet meevoeren in een toekomstvisioen waarin het NRC Handelsblad volledig via Internet thuis was te krijgen en niet meer via de brievenbus, terwijl hij toen opmerkte dat hij toch echt iets in handen wilde hebben om te lezen. Datzelfde gebeurde me in een computerwinkel waar zo'n LCD-scherm stond, een plastic doorzichtig leesplankje zeg maar, verbonden met een computer. In die toch geavanceerde omgeving merkte ik op dat hij de krant wellicht zou willen lezen op zo'n scherm, maar de eveneens erg jonge verkoper gruwde van dat idee. In beide gevallen onderging ik de meekomende hoon

over zoveel technofilie gelaten—ik bereidde me empirisch voor op vandaag—, maar ik stelde opgelucht vast dat mijn generatie nog wel degelijk kan meedenken over nieuwe toekomstmogelijkheden; en bedacht dat dat misschien komt omdat wij nog zoveel goed te maken hebben van de vele uren die we onnodig kwijt zijn geraakt met typex en met plakken en knippen achter de schrijfmachine; en met het lopen naar woordenboeken en encyclopedieën omdat je telkens het deel niet in handen hebt dat je net nodig hebt.

Roodborst in Oosthoek

Een fusie tussen woordenboek en encyclopedie? De ironie wil dat er in de jaren '70 al zo'n fusie plaats had: de 7e en ook laatste editie van de Grote Oosthoek Encyclopedie, verschenen tussen 1976 en 1978. Daarin stond het volgende:

rood'borst, v./m. (-en), (meestal: roodborstje), *Erithacus rubecula*, een vogelsoort uit de familie lijsters.

De roodborst is een gedrongen, 'halsloze' vogel ter grootte van een huismus. De volwassen vogel is warm oranje op borst en voorhoofd, en heeft geheel olijfbroene bovendelen. De jongen missen de oranje kleur en zijn sterk gevlekt met donkerbruin en izabel. De roodborst komt voor in Europa en West-Azië; verder in Noord-Afrika (ook de Canarische Eilanden) en Klein-Azië. In Nederland en België is hij een algemene broedvogel ...

U ziet voor *roodborstje* eerst een trefwoord gevolgd door uit Van Dale afkomstige woordenboekinformatie, daarna gevolgd door de encyclopedische informatie beginnend met een ©. De foto van het roodborstje staat in de marge. Het ©-symbool komt ook voor in het tweede voorbeeld, het werkwoord *roken*:

roken, (rookte, heeft gerookt), 1. rook afgeven: *het vuur rookt, het roken van de Etna; de kachel rookt*, rook ervan dringt in de kamer; (fig) *daar kan de(mijn) schoorsteen niet van —*, daarvan kan men/ik niet leven, dit levert niets op; ... 2. (pregn.) de rook van tabak resp. sigaren, sigaretten, e.d. inzuigen en uit-blazen ©... 3. een van de oudste conservingsmethoden van voedingsmiddelen ©...

De Oosthoekredactie vond dat een woordenboek de algemene betekenis geeft, en een encyclopedie de pregnante betekenis in dit geval 2 en 3. Die benadering is taalkundig volstrekt onzinnig. Het label (pregn.) is op zijn minst onbruikbaar. Afgezien daarvan: waarom zou *roken* in de zin van 'een sigaret roken' in definitie 2 en *roken* in de zin van 'conserveren' in definitie 3 encyclopedisch zijn en *roken* in de zin van 'rook afgeven' in definitie 1 niet? Zo werken betekenissen niet. Al was het idee interessant, de uitwerking ervan is amateuristisch. Wie nog niet overtuigd is door *roken*, kijke bij *rok*.

De Oosthoek heeft het verloren van de Winkler Prins en Het Spectrum. Hij bestaat niet meer. Er is geen causaal verband met het gesignaleerde tekort en met het mengen van twee soorten informatie. Net als voor woordenboeken geldt voor de encyclopedie: het Nederlandse taalgebied is feitelijk te klein om er meer dan één te hebben en geheel volgens de regels van de markt zal de sterkste uitgever overblijven. Maar de vraag is of dat niet een Pyrrhus-overwinning gaat worden.

CD-ROM als redmiddel?

Uitgevers hoeven niet zozeer concurrentie te vrezen als wel technologische vernieuwingen. De leidende vraag is nu: hebben woordenboek en encyclopedie in boekvorm nog bestaansrecht? Hun huidige antwoord op deze vraag is de CD-ROM + de hoop dat de mensen nog zo lang mogelijk papier willen. Electronische woordenboeken of Datakaarten al of niet de Taalprofessor genoemd, zijn op Rom CD-gebaseerd. Dus wordt de vraag: Is de CD-ROM een goed concept? De RO van ROM staat voor Read Only. Zo'n schijfje is weinig anders dan de voortzetting van wat nu bestaat in een ander jasje. Het is een marktconcept,

gebaseerd op auteursrecht en de noodzaak van inkomsten. Je koopt een schijfje zoals je een woordenboek of een encyclopedie kocht en omdat het handiger is dan al die dikke delen. Maar het conserveert ook alle eigenschappen plus de beperkingen van die dikke delen.

In de huidige opbouw van een woordenboek en van hun elektronische derivaten zit de ellende van de kaartenbakken van vroeger nog ingebakken en die is er voorlopig nog lang niet uit. Nu we drie kwartier minus deze inleiding mogen spelen met mogelijkheden ligt de vraag voor de hand of er niet beter doordachte concepten voorhanden zijn om de informatie van woordenboek en encyclopedie te structureren. Die vraag is actueel door de komst van Internet, met name door de World Wide Web voorziening op dit net met zijn mogelijkheden om allerlei gegevensbestanden inhoudelijk aan elkaar te koppelen.

Nieuwe vormen bij of in de hand

Stel om het realistisch te houden—er moet brood op de plank— dat we op Internet kunnen betalen voor verleende diensten: wie klikt, betaalt. Tegenwoordig hoef je in de grote steden geen auto meer te kopen. Je betaalt een bepaald standaardbedrag en haalt hem op als je hem nodig hebt, betaalt voor de gereden kilometers en daarmee kun je jaarlijks minder kwijt zijn dan wat je zou uitgeven aan een eigen auto. Zo kunt u over enige tijd betalen voor informatie die u nu nog thuis hebt staan op een aantal meters boekenplank, maar die handiger en goedkoper te verkrijgen is. In plaats van honderden of duizenden gulden te besteden aan de aanschaf van verouderende woordenboeken en encyclopedieën, betaalt u minder dan het equivalent ervan op Internet.

Als we die gedachtelijn exploreren—medici doen al zoiets op Medinet—kunnen we ons van de knellende druk van een verouderd concept voor de organisatie van encyclopedische en woordenboekinformatie bevrijden en nieuwe vormen proberen te ontwikkelen die beter aansluiten bij wat u wilt. Ik bedoel dit: nu hebt u de ene keer de Grote Van Dale nodig, een andere keer het Groene Boekje of een synoniemenwoordenboek, of een rijmwoordenboek, of een etymologisch woordenboek, of een woordenboek voor zegswijzen, of tweedelige woordenboeken voor minstens vier vreemde talen, een woordenboek voor plaatsnamen, of een beeldwoordenboek, of een puzzelwoordenboek, en gaat u maar door. De Grote driedelige Van Dale alleen bevat al die informatie niet. Eén woordenboek waarin die informatie aanwezig is, bestaat niet en wordt ook veel te groot. Een gegevensbestand van die orde van grootte bestaat wel of kan worden gemaakt. Als op Internet voldoende bestanden met Hyperlink-technieken aan elkaar gekoppeld raken, is dat probleem opgelost en we zijn hard op weg om die situatie te bereiken.

Stel dat u voor de gewenste informatie kan betalen zonder al die boeken, die net als auto's toch snel verouderen, in huis te hoeven hebben. Een encyclopedie verouderd zodra een er in beschreven persoon overlijdt of aftreedt of iets anders gaat doen. Een woordenboek verouderd als een staatssecretaris zijn ambtenaren niet in toom houdt en een idioot inadequaar Groen Boekje laat maken voor de spelling. Uw boekenkast kan zich dan beperken tot boeken die niet verouderen zoals dichtbundels en romans, en kinderboeken. Zo'n voorziening zou ons leven behoorlijk vereenvoudigen en veraangename vooral als we snel dingen kunnen opzoeken die we willen weten. En zoals gezegd, we hoeven niet duurder uit te zijn.

De krant aan huis of thuis?

Wat zou u willen dat woordenboeken aan informatie geven? En wat geven ze nu? Ik maak een kleine omweg om het antwoord hierop in een juiste context te plaatsen. Ik keer terug naar mijn visioen van het NRC Handelsblad. U hebt door computer, modem en Netscape permanent toegang tot het net en dus tot de locatie [http://www.nrc.nl/krant /vandaag](http://www.nrc.nl/krant/vandaag). Maar wil de lezende mens niet liefst iets in handen houden;

papier of iets dat daarop lijkt? Mogelijk, al is dat nog niet echt duidelijk. Ik kom u tegemoet: u hebt een printer met een bijzonder soort papier met een door u zelf in te stellen grootte. U hebt een Bookmark voor NRC Handelsblad, geeft een printopdracht, loopt naar de ijskast voor uw sherry, en bij terugkomst in de kamer komt het ding uit uw printer zetten. U leest en na afloop gooit u de krant niet weg op die altijd veel te grote stapel, nee dit papier heeft de eigenschap dat alles wat er op geprint wordt, er eenvoudig van kan worden verwijderd door op een knop te drukken: de zogeheten inktwitter, zodat u de volgende dag dat papier weer kunt gebruiken. Goed voor het milieu, jammer voor de krantenbezorgers en de miljonairs die daaruit voortkomen. Maar wel goed voor NRC Handelsblad want u betaalt voor verrichte diensten.

Een niet onredelijk alternatief is dat u in plaats van die printer een elektronische LCD-leesplankje hebt van een door u te bepalen grootte, dat radiografisch contact heeft met uw computer en dus met Internet en u leest lekker op de bank liggend op die leesplank precies wat u nu leest als u papier gebruikt. Dat plastic van die leesplank is zo gemaakt dat het voelt alsof het papier is, zoals je tegenwoordig ook al papierrollen voor in de keuken hebt die je als doekje kunt gebruiken. Rechtsonder zit een knop en als u daarop drukt krijgt u de volgende bladzijde, etc.

Beide voorbeelden voldoen aan de elementaire behoefte die wij volgens de genoemde student en de computerverkoper zouden hebben,—en die ik eerlijk gezegd ook wel heb—al weten we niet of toekomstige generaties die behoefte zullen blijven houden. Als het al een biologische universele is om iets in handen te hebben bij het lezen, helpen de door mij geschetste technieken om ons dat gevoel te geven en dan zal het ook die kant uitgaan. Het grote voordeel is dat u 's zaterdags wat van die al te dikke katernen over kunt slaan die u dus ook niet ongelezen hoeft weg te gooien in de papierbak. Maar er zijn ook nog andere knoppen dan die voor NRC Handelsblad. Wie de commentaren wil lezen van de kranten op de troonrede kan dat doen door op onderwerp te selecteren in de gewenste krant. Die tekst verschijnt dan op uw geïntwitte papier of op uw leesplankje. Op uw gemak, gezeten op de bank of in bed liggend neemt u op wat er staat. Het hoeft allemaal niet, want het staat op uw computerscherm of tv-scherm, maar zoals gezegd we hebben het nu even over lezers die alles bij de hand willen hebben en niet steeds achter de computer willen of mogen zitten.

Wat zoeken we eigenlijk?

Ik behandel de mogelijke biologische universele voor kranten en weekbladen om de door mij gestelde hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Kranten en tijdschriften geven vluchtige informatie, maar ook de informatie in woordenboeken en encyclopediën verandert redelijk snel. al hebben ze een iets langere adem. Maar er komt nog iets bij. Wie informatie over woorden opzoekt komt niet uit met de Grote Van Dale en in mijn 7e druk van de WP staan Lubbers en Kok niet vermeld. Internet is voor beide soorten informatie veel beter toegerust, zodat u alles wat u wilt weten over woorden of zaken op uw leesplankje kunt krijgen. U kunt de gewenste informatie op Internet laten, u kunt het zo opnemen in een document of u kunt het uitprinten.

Ter illustratie geef ik een zoeksituatie waarin Van Dale niet bruikbaar is. Als u het woord *oppergezag* opzoekt, wilt u naast een uitleg van de betekenis ook het woord *suprematie* vinden. U wilt dat ook vinden bij het woord *oppermacht*. In de laatste Van Dale staat bij *oppergezag* niets—het woord ontbreekt—en bij *oppermacht* staat als synoniem alleen het niet opgenomen *oppergezag*, maar er wordt geen verband gelegd met *suprematie*. In de Grote Verschuyf, een puzzelwoordenboek uit de Kluwer-stal, vindt u de gang van *oppergezag* en *oppermacht* naar *suprematie* wel, want een puzzelwoordenboek is een soort omgekeerd woordenboek. Maar u wilt helemaal niet puzzelen, u moet een voordracht houden en zit die voor te bereiden en u wilt het wat duurdere woord van het drietal gebruiken maar er geen fouten mee maken. En u hebt wel *oppermacht* in uw hoofd, maar hoe heet dat andere woord voor *oppermacht* ook al weer? Iets met *super* of *supra*, nou ja iets met *sup* Anno 1996 komt u er niet met Van Dale en bent u aangewezen op een puzzelwoordenboek of een goed synoniemenwoordenboek. Op Internet hebt u deze informatie

gewoon bij de hand. U kunt *sup-* intikken en dan krijgt u een rijtje woorden waarvan *suprematie* er een is en dan herkent u het weer snel. Of u probeert iets met *-atie* en daar staat het ook bij. En als u het dan gevonden hebt, kunt u zien hoe anderen het gebruikt hebben door uit een corpus zinnen op te roepen met dat woord er in. U kunt dan ook te weten komen of *supreem* het bijvoeglijke naamwoord is van *suprematie*, of dat het meer correspondeert met het *opper-*. En wat betekent *-matie*? Microsoft zal vast al met zo iets bezig zijn. Van Dale niet, want dit soort informatie gaat niet in één boek, ook al bestaat het uit drie delen. Het voorbeeld is niet vergezocht: als u iets in een vreemde taal wilt formuleren, zit u vaak in zo'n situatie.

Het leesplankje

Uw krant is in bed een geliefde gast, maar woordenboeken en encyclopedieën? Goed, als u een cryptogram oplost, gaat u ze misschien wel halen, maar is het dan niet veel eenvoudiger volop elektronisch te gaan. De opgave is een woord met vijf letters waarvan u alleen de tweede weet, een *n*. En u komt er maar niet achter, dus u wilt het zoekgebied wat verkleinen en u hebt hem bijna af en u wilt nog wat andere dingen doen. Op het moment dat u die letters intikt op uw leesplankje, verschijnt er een rijtje woorden met o.a. *enorm*, *inlay*, *inkijk*, *knaap*, *sneede*, en *snoek*. Die dingen bestaan al of bijna al op CD-ROM of op elektronische Taalprofessoren, maar het goede antwoord komt nu bij u in bed op dat leesplankje tijdelijk op de plaats van Montag boven het Scryptogram, dat u met een elektronische schrijfstift op uw leesplankje zit in te vullen zodat u als u klaar bent de oplossing elektronisch kunt sturen naar de redactie (nu moet het nog per e-mail of met de gewone post). In plaats van de drie zware delen Van Dale plus de twee delen Grote Verschuyf nu, hebt u dan dat handige ding dat u bovendien makkelijk kunt wegleggen. Maar voordat u dat doet wilt u nog weten waar *inlay* als vakterm vandaan komt en wat de algemene betekenis van het woord is. Van Dale Nederlands, waar het woord *inlay* wel in staat, geeft die informatie niet. En u zou weer uw bed uit moeten om er nog een woordenboek bij te halen.

Laten we toch maar dat bed verlaten en op reis gaan. Onderweg in de auto hebt u Internet via de autotelefoon en dat is erg handig want uw elektronische leesplankje is ook mee. U had de goede route-informatie al op uw scherm, maar u zit nu ergens in België op weg naar Noord-Frankrijk en in de buurt van Arlon valt het op dat veel plaatsen of *-ange* eindigen. Wat zou dat *-ange* betekenen? Niemand in de auto weet het. Die vraag hebt u zich al eerder gesteld, maar telkens was u vergeten het op te zoeken, of het was te lastig, zodat u het nu nog niet weet. Met het plankje bij de hand zoekt u het onmiddellijk op. U krijgt te lezen wat *-ange* betekent en nadat u even hebt gekeken of het *-ange* in *Boertange* daar ook mee te maken heeft, wilt u van *Martelange* weten hoe zwaar daar is gevochten tijdens het Ardennenoffensief. U wilt beide soorten informatie hebben om daar over te kunnen praten met degene die achter het stuur zit – u dacht wellicht achter het stuur te zitten en vond mijn schets nogal gevaarlijk, maar u zit er gewoon naast. Ik verzeker u lange autoreizen worden veel prettiger als u zo'n leesplankje bij de hand hebt. De subjonctiefvormen van *boire* en *lire*, of een woord *le* of *la* is, waar het woord *vélo* vandaan komt – en hoe zat dat ook al weer met *fiets-*, of en waarom *Dijon* met *i* en een *j* is en *Lyon* met een *i-grec*, de geschiedenis van de streek waar u doorheen rijdt, wat betekent *aire* en waar komt het vandaan? Het zijn allemaal vragen die u zich geregeld stelt en waar u nu eindelijk het antwoord op krijgt. Het is duidelijk: taalkundige vragen gaan hand in hand met encyclopedische. Er is dan ook geen reden om eerst apart een woordenboek te pakken, dat weg te leggen en vervolgens een encyclopedie te raadplegen. Zo zitten we niet in elkaar en het cognitieve model dat ik straks ga bespreken, gaat ook van die veronderstelling uit. Bovendien, u hebt kinderen achter in de auto, of vrienden, maar niet Van Dale of de Winkler Prins.

Woordenboek vs. encyclopedie

Ik heb u nu voorbeelden gegeven van situaties waarin wij allemaal terecht komen en waarin wij informatie willen hebben, niet alleen over de werkelijkheid, maar ook over de woorden die we gebruiken om over die werkelijkheid te praten. Waarom moeten wij die informatie zo nodig scheiden in twee soorten

naslagwerken. Ik ga nu twee dingen doen:

- allereerst wil ik even met u kijken naar wat Van Dale en de Winkler Prins in feite voor informatie geven en dan zien we dat ze allebei aan branchevervaging doen.
- vervolgens wil ik met u een model bespreken dat past op de conclusies die ik al impliciet heb getrokken, nl. dat er veel voor te zeggen valt om gegevensbestanden te structureren vanuit de noodzaak om de taalkant van de informatie goed af te stemmen op datgene waar de woorden en de zinnen die we gebruiken, over gaan.

Branchevervaging

Het eerste punt brengt ons op Van Dale en Winkler Prins als informatieverschaffers. Wat voor informatie krijgt u van een woordenboek als Van Dale? U kent nog wel de woordsoorten. De verdeling in 1 en 2 in het staatje is niet toevallig. In de orde van 500 woorden vallen onder 2.

1. Zelfstandige, bijvoeglijke naamwoorden, werkwoorden
2. Lidwoorden, voornaamwoorden, voorzetsels, telwoorden, bijwoorden, voegwoorden, tussenwerpsels

Van de lidwoorden hebben we er drie; bij de voornaamwoorden hebben we telkens een handvol: aanwijzende (*deze, die, dit, dat*), bezittelijke (*mijn, jouw, zijn, ons, jullie, hun*), vragende (*wie, wat, waar, hoe*), etc. Het zijn er niet echt veel. Ook het aantal voorzetsels is beperkt—rond de 100—en hoewel we oneindig kunnen doortellen, is het aantal telwoorden dat opgenomen wordt, zeer beperkt: we combineren ze bij het tellen en in het gewone taalgebruik ronden we af als het om grote getallen gaat, of we gebruiken begrippen als 10 tot de *n*-de. Het aantal bijwoorden die niet ook als bijvoeglijk naamwoord voorkomen, is in de orde van enkele honderden. Kortom: op categorie 2 kunnen uitgevers niet verdienen: Van Dale moet het hebben van werkwoorden en naamwoorden. Dat zijn ook de categorieën waarop de Winkler Prins zich richt. Dus, waar liggen de echte verschillen?

Een duidelijk verschil lijken de eigennamen. Typisch encyclopedische informatie is de volgende uit de driedelige Winkler Prins uit 1977:

Coppens, Rik (1930) Vlaams voetballer, speelde van 1941 tot 1961 bij Beerschot (Antwerpen). Hij was een technisch zeer begaafd speler met uitstekende aantraptechniek.

Wie wil iets weten over Kok zoekt dat op in de Winkler Prins, in jaarboeken, of in boeken met allerlei irrelevante en relevante feiten en gegevens, zoals Pieterse en het Franse Quid.

Branchevervaging. Er zijn woordenboeken die encyclopedische informatie geven: de Franse Larousse, de Amerikaanse Webster, en het Belgisch-Nederlandse woordenboek Verschuieren. Larousse geeft bij *rouge-gorge* een gekleurd roodborstje en via *vipère* kun je een adder herkennen. Larousse 1996 zegt van Kok dat deze homme politique in 1938 geboren is in Bergambacht en ons land bestuurt. Larousse 1994 wist dat nog niet, de Kok van toen stond onder de L. In Larousse is de informatie over Kok en Lubbers geplaatst in een apart tweede deel van het boek. Maar het kan ook anders: Webster en Verschuieren geven de twee soorten informatie door elkaar. In dat type woordenboeken staan ook landkaarten.

Plaatsnamen zijn ook eigennamen. Wie in *Vrij Nederland* de puzzel oplost en *Tussen Huissen en Heteren* niet weet, kan naar zijn Winkler Prins lopen en ziet daar op de atlaskaart bij het trefwoord *Gelderland*, het goede antwoord: *Driel*. Wie wil weten wat geometrie is, ziet in hetzelfde deel—althans in de 7e druk die ik zelf heb:

geometrie (v. Gr. *geometria* = oorspronkelijk landmeetkunde), z. Meetkunde.

Vervelend, want nu moet je naar de M, en daar staat een algemeen verhaal door een hooggeleerde specialist dat alleen te begrijpen is voor enigszins ingevoerden. Nee, wiskunde leer je niet via een encyclopedie, maar via leerboeken, ook al staan er weer wel uitgebreide definities in zoals die voor *meetkundige rij* en voor *meetkundig middenevenredige*, ook alleen weer begrijpelijk voor iemand die weet wat een reëel getal is en wat een limiet. Kortom, net als in een woordenboek is het vaak niet duidelijk wat de zin is van de informatie in een encyclopedie. Je leert er geen wiskunde mee. Wat leer je er dan wel mee? Een van de twee hoofdfuncties lijkt mij het ophalen van weggezakte kennis en het aanvullen van reeds bestaande kennis. De andere hoofdfunctie is het afgeven van een sociaal signaal: hoe dikker de delen, des te minder twijfel er zal bestaan aan de geleerdheid van de eigenaar. Ook die laatste factor zet ik in het verdere verloop even terzijde.

U zag dat er branchevervaging plaatsvond bij de doorverwijzing van geometrie naar meetkunde: de Winkler Prins trad op als woordenboek. Laten we dit eens vergelijken met wat Van Dale doet:

geometrie (< Fr. *géometrie* < Lat. *geometria* < Gr. *geometria*), meetkunde;

En het woord *meetkunde* wordt uitgelegd als:

meetkunde [vertaling van Lat. *geometria*], deel van de wiskunde, de wetenschap die zich bezighoudt met het bepalen van de afmetingen en andere eigenschappen van figuren, ...

Ook hier: branchevervaging. Er wordt verteld dat meetkunde een deel van de wiskunde is en dat zij (de terugverwijzing van *de wetenschap die* is overigens onduidelijk) zich bezighoudt met het bepalen van de afmetingen van figuren, etc. Deze informatie is wezenlijk encyclopedisch: er wordt informatie gegeven over datgene waar het woord op slaat. En passant merk ik op dat Van Dale, zoals zo vaak, niet alleen inconsistent is, maar ook slordig: de informatie tussen de vierkante haken is niet afgestemd op die bij *geometrie*. Het Franse woordenboek Robert laat een wiskundige uitleggen wat geometrie is. Door vakmensen aan het woord te laten in woordenboeken krijg je betere definities, maar ook meer encyclopedie. Door ze niet aan het woord te laten, krijg je verkeerde informatie. Overigens is zowel de Franse definitie als die in Van Dale verouderd, want ook de wiskunde is in ontwikkeling.

Branchevervaging. De definitie van *roodborstje* is in Van Dale:

<

roodborstje (o.), 1. vogeltje (*Erithacus rubecula*) uit de familie van de lijsterachtigen, dat in geheel Europa voorkomt en 's winters naar Noord-Afrika trekt; het is van boven rosgeelachtig en olijfgroen van kleur, borst en keel zijn rood

In de Winkler Prins 7e druk staat bij *roodborst* (in Van Dale als woord afwezig): ‘zie *Lijster*’. Bij *Lijster* wordt de lijsterfamilie beschreven en aan het eind van de beschrijving zien we:

... Andere Europese zangvogels van verschillende geslachten behoren tot de kleine lijsters. Zeer bekend zijn de roodborst (*Erithacus rubecula*), 14 cm, met oranjerode borst en voorhoofd en olijfgroene rug, de nachtegaal ...

Op dat moment wil je natuurlijk weten of een roodborst nu olijfgroen is—wat Van Dale zegt—of olijfgroen—wat de Winkler Prins zegt—, maar helaas is het plaatje in mijn Winkler Prins 7e druk zwart-wit, dus veel helpt het niet. Zwart-wit is een praktische, geen theoretische beperking. U zag al dat Oosthoek in die tijd wel kleur gebruikte. Maar op Internet kan een roodborstje ook nog fluiten en kwinkeleren, we zien het

huppelen en springen en we zien zijn aanvliegroute uit Noord-Afrika, als we willen.

Liefde

U zult zeggen dat ik het me makkelijk heb gemaakt door een concreet natuurwetenschappelijk studie-object als voorbeeld te kiezen. Vroeger leerden we inderdaad: naamwoorden zijn woorden voor mensen, dieren en dingen. Daarmee verdringen concrete naamwoorden de abstracte, zoals *liefde*, *dood*, *angst*, *geluk*, etc. In mijn Winkler Prins 7e druk zoek ik *liefde* op en vind twee zeergeleerde beschouwingen over het woord *liefde*, waarvan de eerste begint met:

Liefde is een der meest inhoudrijke en tegelijkertijd ontoereikende woordbeelden van de Nederlandse taal. Zeer algemeen worden met liefde houdingen, gedragingen en betrekkingen aangeduid, waarin voor iemand iets goed wordt nagestreefd.

In Van Dale 12 vinden we:

liefde (v.) [van *lief* + *-de*], 1 (-s of -n) warme genegenheid, gehechtheid aan een persoon, of zaak: *de liefde tot zijn ouders; de liefde tot zijn land is ieder aangeboren ... etc.*'.

Hier in essentie hetzelfde gedaan: er wordt verteld wat liefde is, maar korter. De encyclopedist heeft meer ruimte om het uit te leggen, vermijdt voorbeelden en vertelt ook niet zoals Van Dale dat *liefde* een zelfstandig naamwoord is met de hoofdklemtoon op de *ie*, dat het meervoud een *-s* of *-n* is en gaat de non-informatie tussen de vierkante haken uit de weg. Maar het stond wel in Oosthoek.

Het echte verschil moeten we derhalve niet zoeken bij de werkwoorden en de naamwoorden. Misschien moeten we kijken bij de woorden in de rechterkolom van het plaatje met de woordsoorten. Maar dat was een te verwaarlozen hoeveelheid die ook in een encyclopedie opgenomen kan worden. Een correcte beschrijving van het gebruik van woorden als *bovenop*, *naast*, en *rechttegenover* veronderstelt vectorwiskunde, zoals aan het gebruik van woorden als *een*, *de*, *sommige*, *vele*, *drie* algebra ten grondslag ligt. Er is dus geen enkele reden te denken dat die woorden typisch in een woordenboek thuishoren en niet in een encyclopedie.

Een mogelijke uitweg is een woordenboek te zien als een boek dat zegt hoe een woord correct gebruikt wordt, qua spelling, uitspraak, combinatiemogelijkheden, etc. Als Hare Majesteit bij de voorbereiding van haar troonrede wil weten of ze mag zeggen *Mijn rede is richting het Nederlandse volk* zoekt ze dat op in Van Dale (die Haar zegt dat ze het figuurlijk mag gebruiken) en niet in de Winkler Prins. Ze heeft dus een apart stijlwoordenboek nodig dat haar het gebruik van het woord *richting* ontraadt. Maar correct gebruik van een woord houdt ook in het correct toepassen van de betekenis. Dus als Zij in haar Kersttoespraak het woord *liefde* wil gebruiken, brengt dat Haar toch weer zowel bij Van Dale als bij de Winkler Prins. Echt ver brengt deze uitweg ons niet en Haar ook niet.

De alfa-ideologie van woordenboeken

In Nederland zijn woordenboeken niet alleen gemaakt door typische alfa's maar ook stralen ze alfa-ideologie (in de verkeerde zin) uit. Woordenboekmakers voelen zich literair, zeg maar. Dit komt heel sterk tot uitdrukking in de hele opzet van het WNT, het Woordenboek van de Nederlandsche Taal, maar het is ook te lezen in voorwoorden van de verschillende edities van Van Dale die uit het WNT wordt afgeleid. De beruchte Kruyskamp waande zich de hoeder van onze woordenschat en ging nogal bizar om met definities. Ook na hem is die zucht tot het vastleggen van het literaire erfgoed gebleven. Zo lees je in de nieuwste druk van Van Dale bij *vlinder* als toelichting *het lokt den gouden wonderbaren vlinder, die de ziel is, uit de donkerheden omhoog* (Timmermans). Waarmee we niet echt veel over vlinders te weten komen, en ook niet over de ziel. Ter geruststelling, in de toekomst komt er op Internet een aparte

citatenknop waardoor we de echte literatuur direct kunnen bereiken. En dan kunnen we ook af van het waanidee dat onze schrijvers een heel speciale relatie zouden hebben of moeten hebben met woordenboeken. Sommige schrijvers maken—net als andere taalgebruikers—nieuwe woorden aan, maar het belang daarvan wordt zwaar overschat. Ook door henzelf, althans door de schreeuwlelijken onder hen. Hun belang ligt evident meer in de zinnen die ze bouwen en de nieuwe beelden die ze daarmee oproepen, dan in individuele woorden.

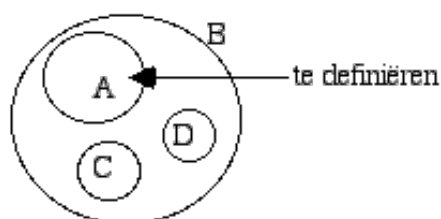
Om een voorbeeld te geven, het woord *treurbuis* van Komrij is prachtig gevonden of liever: gemaakt. Niemand gebruikt het overigens want naïperij wordt in onze cultuur niet erg op prijs gesteld. Dat het woord zo aanspreekt komt doordat het is gevormd door een verrassende combinatie van twee woorden *treur(-en)* en (beeld-)*buis*. Maar ik heb Komrij als schrijver niet zozeer lief omdat *treurbuis* een woord is dat hij al schrijvend bedacht heeft, maar omdat het de kracht demonstreert van zijn combinatievermogen dat veel en veel vaker en sterker tot uitdrukking komt in combinaties van woorden tot zinnen met nieuwe betekenissen. Vrijwel altijd brengen die combinaties prachtige zinnen voort en teksten. Maar die staan niet in een woordenboek. Een nieuw niet-samengesteld woord van Komrij moet ik nog tegenkomen.

Ik had het over vlinders. Ik heb de behoefte van woordenboekenmakers—lexicografen geheten (ook dat vindt u niet via Van Dale)—om woorden te beschouwen als kostbare kleinoden in plaats van als informatiedragers wel eens de Prikkebeen-traditie genoemd, omdat men woorden vangt zoals die—ja hoe heten ze ook al weer, die vlindervangers, die *eto*, *ent*, ja, Nabokov was er ook heen, kom hoe heet dat nou, *entomoloog* even opzoeken *insectenkundige*, dat is misschien te ruim, want hoe noem je nu echt een *vlinderkundige*? Het woord *vlinderkundige* komt niet in Van Dale voor. Het Grootsynoniemenwoordenboek van Van Dale geeft het ook niet. Alweer is de enige manier om *lepidopterooloog* te vinden een puzzelwoordenboek. Hoe je het ook wendt of keert, het blijft absurd dat dat het geval is. Ik varieer nu op een eerder ingezet thema met *oppergezag* en *suprematie*, maar dat doe ik omdat ik nu toekom aan een model waarin de net geschetste u niet onbekende zoekstrategie die we als taalgebruiker toepassen ook als we geen lezingen voorbereiden, in moet zijn ondergebracht. We willen de verschillende soorten informatie vanuit allerlei richtingen kunnen benaderen.

Woorddefinities

Er is natuurlijk toch wel degelijk een verschil tussen informatie over taal en informatie over de werkelijkheid. Van een woord wil je weten hoe je het schrijft, het uitspreekt, wat het meervoud is, of er een tussen-*n* voor nodig is, wat de tijdsvormen ervan zijn, in welke vaste combinaties het voorkomt, etc. Spelling, klank, syntaxis.

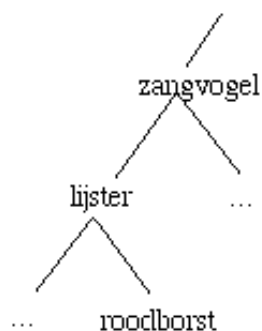
Ik heb laten zien dat het verschil tussen de twee soorten informatie vermindert zodra de betekenis in zicht komt. Toch is hier een uniek kenmerk voor taal-informatie te vinden: een woorddefinitie zit zo in elkaar dat je van deelverzameling naar een grotere verzameling gaat. En niet andersom (behalve bij echte synonymie). Dus: de betekenis van een woord A voert ons naar een verzameling A binnen een verzameling B met voldoende eigenschappen om A te onderscheiden van mogelijke andere deelverzamelingen binnen B, in dit geval C en D.

Het woord *roodborstje* verwijst dus naar de verzameling A van roodborstjes, B is de verzameling (kleine)

lijsters en de definitie noemt voldoende eigenschappen om roodborstjes binnen de lijsterachtigen te onderscheiden van C, de nachtegalen of D, de blauwborsten. Roodborstjes zijn A, lijsters B. Een woordenboek zegt niets over C en D zelf. Dat doet een encyclopedie wel. In principe, dus theoretisch gezien, wordt de familie der (kleine) lijsters uitputtend beschreven in termen van alle directe ondersoorten. In de praktijk gebeurt dat niet: men wordt geen bioloog door het raadplegen van een encyclopedie en uitgevers beperken het aantal bladzijden waarop gedrukt wordt.

De beschrijving van A als een B met die-en-die eigenschappen heeft verstrekkende gevolgen voor de logische opbouw van woordenboekinformatie, d.w.z. voor de zoekprocedures die we kunnen toepassen. Het woord *lijster* heeft als B: zangvogel uit de familie der Turdidae.

Op onze tocht van *roodborst* naar *zangvogel* vinden we niets over nachtegalen en blauwborsten, noch over vinken. Als wij weten dat een roodborst een lijster is, willen we vaak weten wat er achter die stippels schuilgaat en of er nog verdere structuur in zit: is een nachtegaal een zusje van de roodborst of moet ze tante zeggen? Dat vragen we ons af, dus pakken we de woordvorm *lijster* en gaan we zoeken in een kennis-van-de-wereldbestand dat de ondersoorten van de lijster systematisch behandelt. Encyclopedieën zijn onvolledig, maar op Internet zal de volledige informatie te vinden zijn. Wat ik nu laat zien voor roodborstjes en lijsters, gaat ook op voor liefde en gevoel; zelfs voor voorzetsels: alle dingen die bovenop iets zitten, zitten ook op dat iets, maar andersom is dat niet zo.

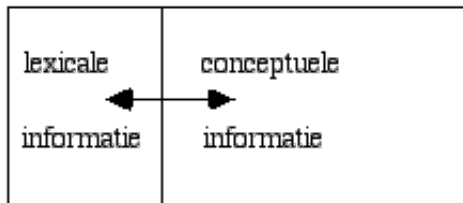
Een cognitief model

Zo kom ik dan nu uit op het punt waarop ik een aantal van de besproken kwesties in een model onderbreng waarin voldaan wordt aan die behoefte om informatie over taal en informatie over de werkelijkheid veel beter op elkaar af te stemmen dan tot dusver het geval was.

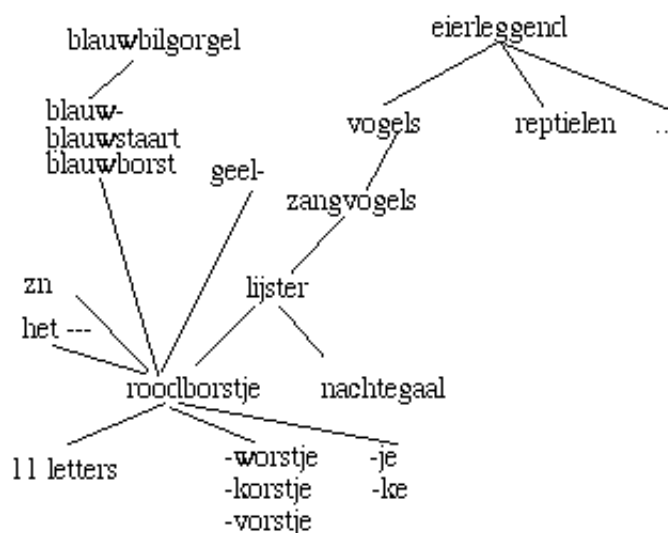
In de taalkunde, de taalpsychologie, de kunstmatige intelligentie, de computerlinguïstiek is natuurlijk fors nagedacht over de vraag hoe we onze kennis van de taal opslaan, oproepen en verwerken. Het algemene idee is ruwweg dit. Taalkundigen en taalpsychologen gebruiken het woord *lexicon* om dat gedeelte van de grammatica aan te geven waarin de informatie over woorden ligt opgeslagen, informatie over hun klank, hun vorm en hun betekenis. Woorden vormen combinaties om zinnen te vormen. Dus voor *Het roodborstje tikt tegen het raam* weet je bij het lidwoord *het* dat het om een zelfstandig naamwoord vraagt, je weet ook dat *roodborstje* en *raam* onzijdige woorden zijn en dus om *het* vragen. Verder weten we dat *tikken tegen* een relatie aangeeft: je tikt tegen iets aan; bovendien niet om of wegens het raam; wel weer op. Er zit in ons individuele lexicon veel informatie over de combinaties die woorden met elkaar aangaan in het zinsverband. Van *sterven* weten we dat er een x is die sterft, van *schrijven* dat er een x is en een y en dat x degene is die schrijft en y het geschrevene is. Een lexicon is nauw verbonden met de regels die zinnen in elkaar zetten, met een grammatica.

Een grammatica is iets dat in elk mensenhoofd zit. Het is het geheel van regels waarmee wij zinnen maken die we gebruiken om te communiceren. Het lexicon maakt daar deel van uit. In ons hoofd zit alle informatie die we vanaf onze conceptie hebben opgeslagen over de door ons ervaren werkelijkheid. Dat

kennisbestand is ons geheugen. Het lexicon is dat deel van het geheugen dat betrekking heeft op klank- en schriftvormen van woorden en dat toegang verschaft tot kennis over het gebruik van die woorden en de kennis die we er mee verbinden. We noemen die kennis ons begrip van dat woord. Het begrip ‘roodborstje’ behoort niet tot het Nederlands. We hebben het woord *roodborstje* om dat begrip uit te drukken. Het kan ook met een Frans of Engels woord worden verbonden en dan praten we Frans of Engels. Het begrip roodborstje is opgebouwd deels via taal (we lezen of horen erover) deels door ze te zien of te horen. In een eenvoudig model:

De vraag is nu: hoe verhouden die twee soorten informatie–lexicale en conceptuele–zich tot elkaar? U kunt zich dat als volgt voorstellen. U vraagt zich af hoeveel eieren een roodborstje legt. U weet dus dat een roodborstje eieren legt, maar hoe weet u dat eigenlijk?

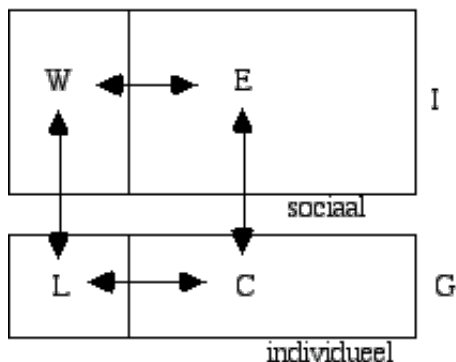
Hier ziet u een soort netwerk rond het woord *roodborstje*. De meeste verbindingslijnen zijn talig. Dus uw constatering dat *roodborstje* 11 letters telt is taalkennis, dat het rijmt met *-worstje*, *-korstje* en *-vorstje* ook. Dat het voorvoegsel *rood-* collega's heeft zoals *blauw-* en *geel-* ook. Dat het een zelfstandig naamwoord is en een *het*-woord ook.

Nu het eierleggende. Natuurlijk, u kunt in het echt of op de tv een nest van een roodborstje gezien hebben met een paar eieren erin en die kennis is als kennis van de wereld verbonden met het woord *roodborstje*. Maar u weet het ook door de opbouw van uw lexicon. Roodborstjes zijn lijsters en dat zijn zangvogels en dat zijn vogels en vogels leggen eieren. U ziet ook wat u niet hoeft te weten, nl. dat reptielen ook eieren hebben, net zo min als het nodig is dat u op basis van uw kennis dat een roodborstje een lijster is ook weet dat een nachtegaal een lijster is. U ziet wel dat als u het woord *nachtegaal* aanroept u ook weer op de lijn naar *eierlegend* terecht komt. U moet zich het individuele geheugenmodel dus voorstellen als een soort netwerk waarin je verspringt van woordvorm naar conceptuele kennis en andersom.

Lexicon en woordenboek

Ik wil nu het begrip ‘lexicon’ zoals ik dat heb toegelicht afzetten tegenover het begrip woordenboek. Een woordenboek is vooral een sociaal instrument door leden van een taalgemeenschap gebruikt om

informatie te verschaffen over het gebruik van woorden, hun spelling, hun geslacht, hun betekenis, en ander eigenschappen. Een encyclopedie is ook een sociaal instrument waarvan het primaire doel is om kennis te verschaffen over de wereld waarover we spreken. Het is duidelijk dat als we iets in een woordenboek opzoeken, we ons individuele lexicon toetsen, aanvullen of veranderen met informatie uit het woordenboek. Maar hetzelfde gebeurt als we met iemand praten, als we een woord lezen in een tekst en daaruit voor ons zelf vaststellen dat we iets bijgeleerd hebben. Mijn kernpunt is nu dat we al die sociale informatie kunnen modelleren op Internet, zodat we het model dat ik zoëven liet zien kunnen uitbreiden tot het volgende model dat wij op het Onderzoeksinstituut voor Taal en Spraak (OTS) in Utrecht hanteren in een project genaamd Het Ideale Woordenboek.

De G staat voor Geheugen, de C voor het begripsgedeelte, de L voor het Lexicon, onze individuele kennis van woorden. De E staat voor Encyclopedische informatie, de W voor Woordenboekinformatie en de I staat voor alle Informatie die door W en E samen wordt gegeven. I kan ook staan voor Internet in zijn meest complete geïdealiseerde vorm: het bevat alle informatie die we kunnen hebben over de werkelijkheid: alle feiten, alle theorieën, alles staat op Internet. W is het deel van I dat taal informatie geeft, en dat ons toegang kan verschaffen tot het E-gedeelte, maar ook ons individuele netwerk rond een woord kan uitbreiden of verbeteren. Zoals ik liet zien hebben we vaak lexicale kennis nodig om onze weg in E te vinden. Natuurlijk als we een plaatje van een roodborstje zien in E (op Internet dus), is er een rechtstreekse lijn tussen E en C: we zien dat vogeltje en slaan die kennis op in ons geheugen. Maar om bij roodborstjes terecht te komen hebben we iets in L moeten aanroepen en via W op Internet—we tikken woorden in of klikken ze aan en zijn daardoor verbonden met lexicale kennis—komen we terecht bij de gewenste informatie in E.

W en E gaan prachtig samen op Internet. Laten we als gedachtenexperiment Van Dale nu eens echt in W plotten en de Winkler Prins in E. Dan zien we dat we fors moeten ingrijpen. De overlap moet eruit. Ook zien we duidelijker het bezwaar van de momentopnames in Van Dale en Winkler Prins. Elke druk is een verstening van iets dat levend is. In Larousse 1994 staat Lubbers beschreven als premier van Nederland. In de Larousse 1996 lezen we dat van de in 1938 in Bergambacht geboren Kok. In de orde van tussen de 90 en 95% van de informatie uit 1994 is onveranderd gebleven. Als eigenaar van de 1994-editie heb ik toch het gevoel dat ze verouderd is. Het aardige van Internet is dat je op elk moment een momentopname hebt en niet een keer per jaar of een keer per tien of twintig jaar. Voor woordenboeken als Van Dale geldt hetzelfde: nieuwe woorden duiken op in de grote bestanden en automatisch worden ze verwijderd of gemarkeerd als ze minder dan een bepaald aantal keren worden gebruikt in enorme bestanden die worden bekeken op frequentie. En de Internetgebruikers kunnen zelf vaststellen welke frequentie ze als ondergrens nemen.

Internet biedt ook de mogelijkheid tot momentopnames van een bijzondere soort. Zelf ben ik grootgebracht met de 6e druk van de Winkler Prins en soms wil ik daar nog wel eens in terugkijken. Allerlei dingen zijn daarin nog niet gebeurd. Op ons ideale Internet is informatie direct in allerlei vormen beschikbaar, waaronder de mogelijkheid dat je in 2021 een -25-jaar-knop indrukt zodat je alle internetinformatie tot en met 1996 tot je beschikking hebt. Historici en filologen beginnen te juichen. In

principe moet het ook kunnen: je kunt toegevoegde informatie altijd een index meegeven waarmee het wordt gekoppeld aan de datum van introductie en verouderde informatie kan op die manier worden teruggevonden.

Afronding

Het wordt tijd om de realiteit weer aan het woord te laten. De uitgevers en de machtshebbers die ik aan het begin terzijde schoof als belemmerende factoren, staan te dringen. Voordat ik ze weer hun rechtmatige plaats geef, wil ik nog twee punten aan de orde stellen. Het eerste is dit. In mijn voordracht heb ik een aantal toekomstige situaties geschetst met de inktwitter, het elektronische leesplankje dat naar papier voelt en met schrijfstift in bed en in de auto, de krant thuis, en dergelijke. Die dingen had ik drie weken geleden al definitief opgenomen in de tekst die ik nu uitspreek en ik heb er niets aan veranderd. Daardoor heb ik in de afgelopen weken een bizar gevoel van ouderwetsheid ontwikkeld. Ik zag NRC Handelsblad op LCD-scherm nog redelijk ver in de toekomst want zo'n scherm leest niet lekker, maar twee weken geleden ging het in de serie over uitvinders in het wetenschapskatern over een flinterdun scherm van superieure beeldkwaliteit. En deze week hoorde ik dat er al beeldschermen in ontwikkeling zijn die voelen alsof je papier in handen hebt. Verder kunt u in de Time van deze week een op Internet aangesloten kastje zien dat je onder de aanrecht bevestigt met een opklapbaar Internetscherm. Over enige tijd zijn de Franse, Italiaanse, Japanse, Vietnamese, Chinese kookboeken dus ook verdwenen en u hebt ze veel makkelijker op dat schermje. In datzelfde Timenummer staat een draagbare draadloze telefoon met email- en Internetfaciliteiten. Ook zag ik een plaatje van een elektronische schrijfstift. De toekomst is nog sneller dan ik dacht; ik heb het nu over drie weken. Uitgevers moeten dit soort informatie toch ook lezen, zou je zeggen. Als we de realiteit weer aan het woord laten, is het toch ook deze realiteit.

Het laatste punt waar de realiteit het nog kan winnen van het vrij denken over de mogelijkheden is: het teveel aan informatie. Als het huidige probleem van de verstoppingen op de elektronische snelweg is opgelost en Kluwer en Elsevier inmiddels toch gefuseerd zijn om beter dan anderen te worden beklkt door Internetgebruikers, wordt de hamvraag: hoe vinden we onze weg nog in dat eindeloze elektronische labyrint van informatie? Een antwoord van taalkundige zijde is: gebruik aan de taalkant filters op basis van criteria zoals je die op woordenboeken moet toepassen. Criteria zoals consistentie, correctheid en compleetheid. Daarmee kun je de hoofdwegen van zijwegen van smalle weggetjes onderscheiden. Soms wil ik niet meer weten dan de namen van schaakstukken. Dus als ik *loper* heb, wil ik soms het complete rijtje *pion, paard, loper, toren, dame* en *koning* hebben zonder definities. Als ik de filter iets dieper instel, krijg ik definities op eenzelfde niveau van ingewikkeldheid en op elkaar afgestemd. Als ik nog dieper wil- of meer tijd- dan kan ik gedemonstreerd krijgen hoe ze spelen, etc. En als ik erg veel tijd heb kan ik schaken leren via Internet. Ik heb hier een eenvoudig semantisch veld te pakken, maar veel van onze kennis is te ordenen in redelijk samenhangende semantische velden die op een bepaald niveau van diepgang kunnen worden geïnspecteerd, met of zonder plaatjes, met of zonder geluid. Tot we in de betreffende vakwetenschappen zijn en daar de laatste artikelen kunnen opvragen. In feite zien we dat veel informatie getrapt tot ons komt. De wetenschapsbijlage is zo iets: een vertaalslag tussen geavanceerde wetenschappers en leken. Voor de kunst- en boekenbijlages geldt misschien hetzelfde. Het moet uitvoerbaar zijn Internetinformatie zo te structureren dat we afhankelijk van onze wensen precies die informatie krijgen die we wensen. Maar zoals gezegd, ik heb sterk geïdealiseerd dus het woord is weer aan de tegenkrachten die ik in het begin terzijde stelde. Tegelijkertijd hoop ik dat ze gelden ter beschikking stellen om onderzoek te plegen naar de vraag hoe informatie over taal en informatie over de werkelijkheid op een zinniger manier met elkaar moet worden verbonden dan tot dusver het geval is geweest.

Noot:

Ik dank mijn OTS-werkgroepgenoten Louis des Tombe, Martin Everaert, Dirk Heylen, Franciska de Jong, Steven Krauwer en Wolf Huysen voor hun belangrijke bijdrage aan de gedachtenvorming over dit soort zaken. Gina Siegel en James Leyer dank ik voor verbeteringen in de tekst.

Email: h.j.verkuyl@uu.nl

Lezing NRC Taaldag 14 September 1996 Utrecht